

**Väg 2183 delen Dals-Ed – Mäfallingen,
Dals-Eds socken och kommun, Västra Götalands län**

Arkeologisk utredning steg 1

Stig Swedberg, Anton Larsson och Annika Östlund

Kulturlandskapet rapporter 2018:12

Väg 2183 delen Dals-Ed – Mäfällingen, Dals-Eds socken och kommun, Västra Götalands län

Arkeologisk utredning steg 1

Stig Swedberg, Anton Larsson och Annika Östlund

Administrativa uppgifter

Fastighet: Ed 10:2, Eds-Strand 3:1 m fl, Dals-Eds socken, Dals-Eds kommun, Västra Götalands län
Länsstyrelsebeslut dnr: 431-26214-2018
Uppdragsgivare: Trafikverket
Fältarbetsperiod: 2018-10-16 - 2018-10-19
Projektnummer: 18231
Projektansvarig: Annika Östlund
Fältansvarig: Stig Swedberg
Övrig personal: Anton Larsson och Andreas Toreld
För personalens meriter hänvisas till Kulturlandskapets hemsida.
Utredningsområdets storlek: 89 000 m²
Belägenhet i SWEREF 99 TM: Norr 6540 700 m, Öst 321 300 m
Höjd över havet: 100-200 meter
Arkiv: Kulturlandskapet
Dokumentationsmaterial: Mätfiler, beskrivningar, fotografier, fotolista i odt-format.
Digitalt dokumentationsmaterial förvaltas av Kulturlandskapet.
Fynd: Har inte omhändertagits

Väg 2183 delen Dals-Ed – Mäfällingen, Dals-Eds socken och kommun, Västra Götalands län
Arkeologisk utredning steg 1

Kulturlandskapet rapporter 2018:12
© Kulturlandskapet 2018

Författare: Stig Swedberg, Anton Larsson och Annika Östlund
Foton: Där fotograf ej anges är bilder tagna av fältpersonalen.
Omslagsbild framsida: (beskr på lämpligt sätt) Spisröse inom ett område med fossil åkermark (KUL 1823:14).
Lämningen och området är typiskt för det kulturhistoriska landskapet inom utredningsområdet. Det berättar om uppodlingen under 1800-talets första halva.
Bild baksida: Andreas inspekterar den övre dammvallen vid Kvarnekastjärnen. Foto mot öster.
Orienteringskarta: Framställd av Kulturlandskapet med data från Map Maker, FMIS samt Länsstyrelsen i Västra Götaland.
Topografisk grundkarta framställd av Kulturlandskapet genom data från Lantmäteriet, licensierad genom CCO.
Redigering och layout: Zanna Friberg

Sökord: Stensättning, kvarn, vadmalsstamp, fossil åker, Dalsland

Kulturlandskapet
Ekelidsvägen 5
457 40 FJÄLLBACKA
www.kulturland.se
kontakt@kulturland.se

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	6
Bakgrund och syfte	6
Utredningsområdet	6
Tidigare undersökningar	9
Metod	10
Kulturgeografisk analys	10
Inventering	10
Besiktning	11
Dokumentation	11
Resultat	12
Kulturhistorisk analys	12
Inventering	12
Besiktning	18
Fynd	20
Schakt, anläggningar och analysresultat	20
Antikvarisk bedömning	21
Troliga lägen för fornlämningar som inte är synliga ovan mark	21
Kultur- och fornlämningar inom utredningsområdet	22
Värdering av måluppfyllelsen	22
Förslag på åtgärder inför kommande skede	22
Källor	26
Bilagor	27
Bilaga 1. Nyupptäckta lämningar	28

Illustration 1. Stig mäter in röjningsröse inom lämning L1960:8761 (tidigare Dals-Ed 227), Lämningen har bedömts som en möjlig fornlämning och bör bli föremål för vidare utredning eller undersökning för att fastställa dess status. Foto mot norr.

Väg 2183 delen Dals-Ed – Mäfallingen, Dals-Eds socken och kommun, Västra Götalands län

Arkeologisk utredning steg 1

Sammanfattning

Kulturlandskapet har mot bakgrund av Trafikverkets planer på förstärkningsarbeten längs väg 2183 sträckningen Dals-Ed – Mäfallingen utfört en arkeologisk utredning steg 1.

Syftet var att identifiera okända fornlämningar ovan mark, möjliga lägen för fornlämningar ej synliga ovan mark, samt bedöma antikvarisk status och utbredning för sedan tidigare registrerade lämningar.

Utredningsområdet utgörs av ett kuperat landskap med berg och sjöar. Området inbegriper och ansluter till områden som odlats fram till för ungefär hundra år sedan. Merparten av de framkomna lämningarna kan hänföras till 1800-talets historiska landskap, vilket präglas av den agrara expansionen. Uttrycken för detta är framförallt fossil åkermark i form av åkertegar och röjningsrösen, men också byggnadsrester i form av husgrunder och spisirösen. Till detta landskap hör även kvarnar, dammar, vägar och vägstenar.

Området med värn och stridsvagnshinder från andra världskriget anlagt på ömse sidor om väg 2183 sätter en annan prägel.

Inom utredningsområde finns, efter utredningen, fyra fornlämningar. De utgörs av ett gravfält, en stensättning, ett småindustriområde samt ett vägmärke. En lämning har registrerats som möjlig fornlämning. Den utgörs av en fossil åker. Därutöver finns 20 övriga kulturhistoriska lämningar. Dessa utgörs av färdvägar, områden med fossil åkermark, en historisk husgrund, ett röjningsröse, en brunn/kallkälla samt ett område med militära anläggningar.

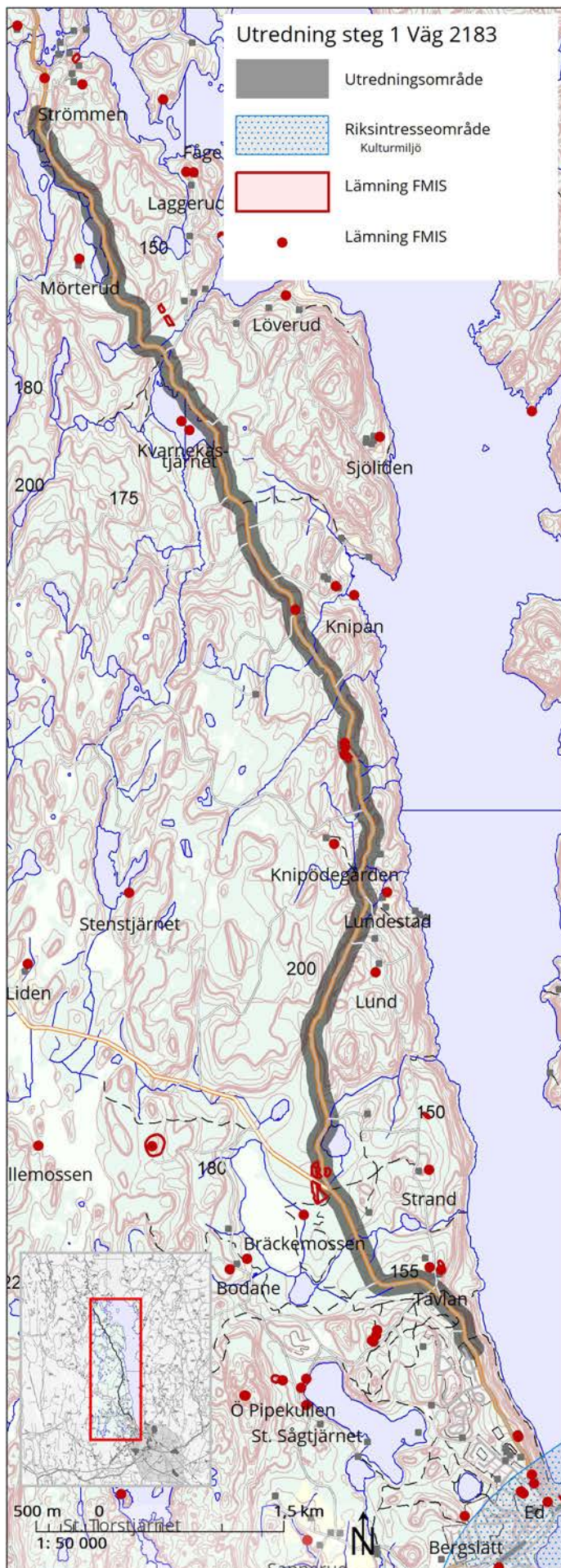
Fem möjliga områden för boplatser av stenålderskaraktär identifierades vid utredning.

Kulturlandskapet anser den kommande planeringen bör ta hänsyn till de dokumenterade kulturvärdena längs vägen. Förutom de fornlämningar som registrerats bör särskild vikt läggas vid det kulturlandskap som uttrycks genom den fossila åkermarken som kantar vägen på flera ställen. Det är rimligt att diskutera frågan om kompensation om intrång måste göras i dessa miljöer.

Beroende på vilken utformning vägprojektet ges bör vissa av kulturlämningarna bli föremål för vidare åtgärder under steg 2 av utredningen alternativt genom förundersökning eller undersökning. Utformningen av vägen avgör i vilken grad dessa åtgärder behöver utföras. Vidare bör de möjliga boplatksområden som identifierats bli föremål för utredning inom steg 2 om de berörs av vägprojektet.

För fornlämningar gäller att de förutom själva lämningen även omges av ett så kallat fornlämningsområde. Fornlämningsområdet utgörs av ett så stort område på marken (eller sjöbotten) som behövs för att bevara fornlämningen och ge den tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse. Fornlämningsområdets storlek avgörs av länsstyrelsen från fall till fall.

Fornlämningar är skyddade enligt 2 kap i Kulturmiljölagen (KML) och genom miljöbalkens generella hänsynsregler, där stor vikt läggs vid hänsyn till kulturlämningar och kulturmiljöer. Ansökan om ingrepp i lämningar lämnas till länsstyrelsen.

Inledning

Bakgrund och syfte

Trafikverket avser att bygga om väg 2183 mellan Dals-Ed och Mäsfällingen. Projektet innebär att förstärknings- och trafiksäkerhetshöjande åtgärder ska genomföras. Kulturlandskapet har därför fått i uppdrag av länsstyrelsen att utföra en arkeologisk utredning steg 1 längs aktuell sträcka med en bredd av 30 meter på ömse sidor om dagens väg, *illustration 2*.

Syftet med utredningen var att medelst arkivstudier och inventering identifiera okända fornlämningar ovan mark samt troliga lägen för fornlämningar ej synliga ovan mark. Även för registrerade lämningar med oklar antikvarisk status ska bedömning redovisas med förslag på vidare åtgärder.

Nyupptäckta lämningar bedöms avseende antikvarisk status och bevarandevärde. För lämningar som kan ha tillkommit i anslutning till tidsgränsen 1850 beskrivs vad som utgör grund för antagandet om tid för tillkomst. För nyupptäckta lämningar, bedömda lämningar och troliga lägen för fornlämningar presenteras förslag till eventuella fortsatta åtgärder, med motive-ring.

Frågeställningar:

- Finns okända fornlämningar inom området?
- Finns troliga lägen för fornlämningar som ej är synliga ovan mark?
- Vilka kända kultur- och fornlämningar finns inom området?
- Vilka kulturmiljövärden finns inom området?
- Vilken antikvarisk status har dessa lämningar?
- Vilka vidare arkeologiska åtgärder föreslås inför kommande skede?

Utredningsområdet

Utredningsområdet utgörs av ett kuperat landskap med berg och sjöar. Området inbegriper och ansluter till områden som odlats fram till för ungefär hundra år sedan. Inom utredningsområdet fanns före utredningen två

Illustration 2. Karta över hela utredningsområdet mellan Dals-Ed och Mäsfällingen. På kartan är lämningar registrerade i FMIS utsatta samt riksintresseområdet för Dals-Ed sydost om utredningsområdet.

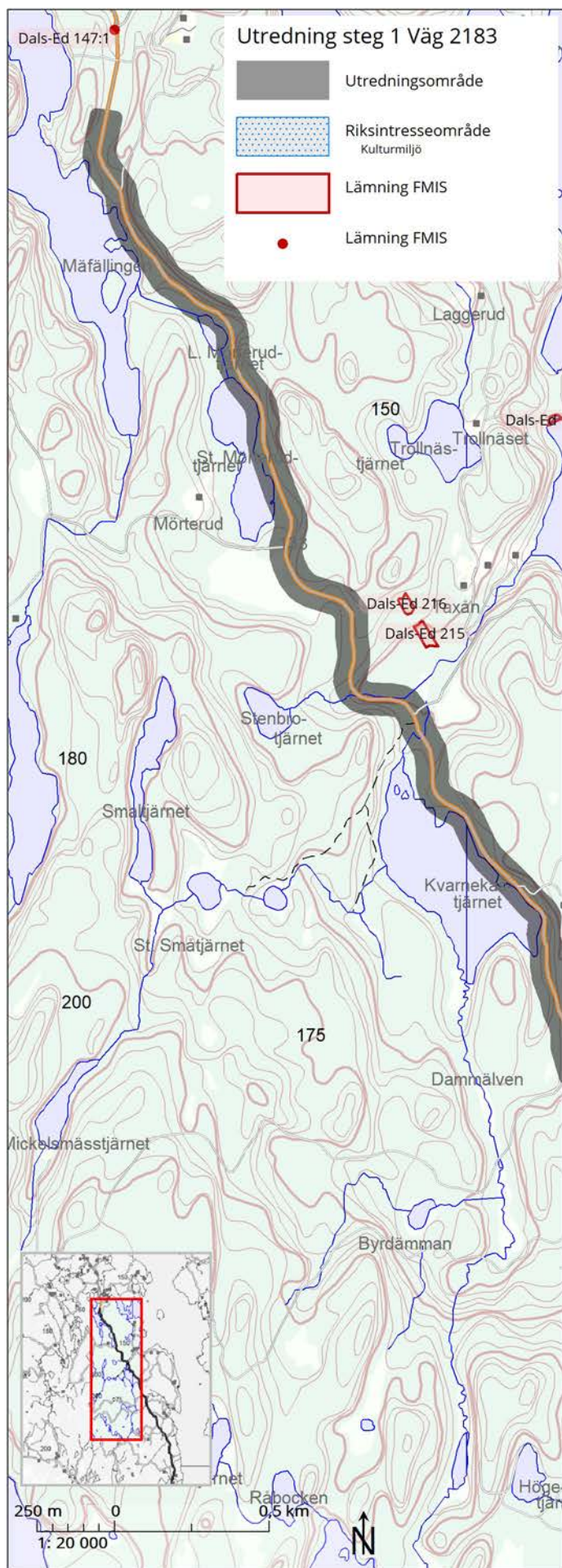

Illustration 3. Detaljkarta över utredningsområdets norra del.

kända fornlämningar:

Dals-Ed 21:1 utgörs av ett gravfält med fyra stensättningar, stenfyllda med kantkedjor, och 4 -12 meter stora.

Dals-Ed 24:1, en milstolpe av kalksten, 0,8 meter hög, 0,29 meter bred och 0,1 meter tjock. Toppen snett avslagen. På den mot nordost vettande sidan finns texten: (Fredrik I monogram) / 1 / M / 1750 / C:B.

I utredningsområdets närhet dominerar lämningar från historisk tid i form av fossil åkermark, röjningsrösen och lägenhetsbebyggelser, illustration 3-5.

Omlandet

Delar av Dals-Ed och söder ut ingår i riksintresse för kulturmiljövården (Objekt-ID 659, Original-ID KP10):

Dals-Ed [P 10] (Dals-Eds sn)

Motivering: Fornlämningsmiljöer från brons och järnåldern speglade Dalslands bebyggelsehistoria under förhistorisk tid.

Uttryck för riksintresset: 9 järnåldersgravfält med bland annat en storhög och dommar-ring vid Äng, rösen av bronsålderskaraktär vid Hindalebyn.

I området ingår även: Eds skansar från 1700- och 1800-talet.¹

I södra delen av Dals-Ed finns fyra kommunala kulturmiljöer. Dessa utgörs av Dals-Eds kyrka, befästningsverk, Tittut och Kung Rings hög (fornlämningsmiljö), samt Edsbräcken, fornlämningsmiljö med gravfält. Dals-Eds kyrka är även upptagen i Bebyggelseregistret. Inga av dessa miljöer ingår i utredningsområdet. Öster om Dals-Ed finns ytterligare kommunala kulturmiljöer.²

Längs med väg 2183 och ingående i bebyggelseregistret ligger Dals-Ed Knipan 1:27 som utgörs av en före detta skolbyggnad som år 2012 angavs vara fritidsbostad.³ Det finns ytterligare

¹ Länsstyrelsen Webb-GIS, Dals-Ed [P 10]

² Länsstyrelsen Webb-GIS

³ Länsstyrelsen Webb-GIS, DALS-ED KNIPAN 1:27

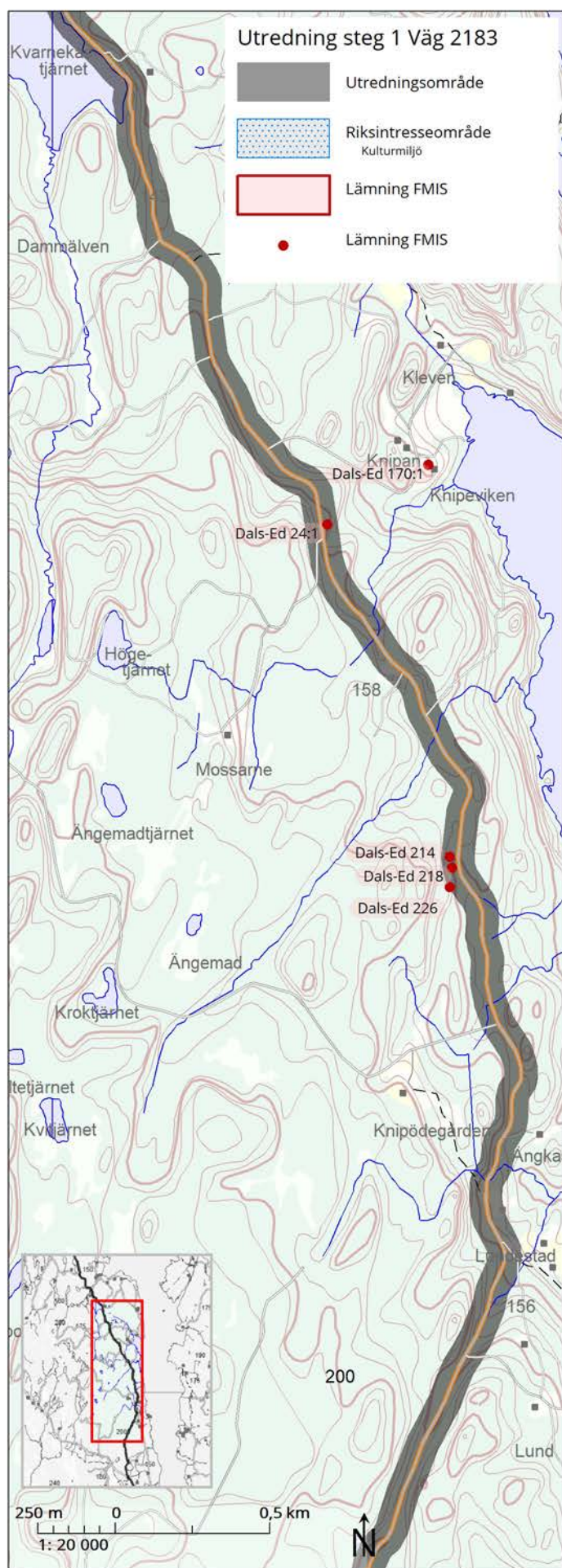

Illustration 4. Detaljkarta över utredningsområdets mellersta del.

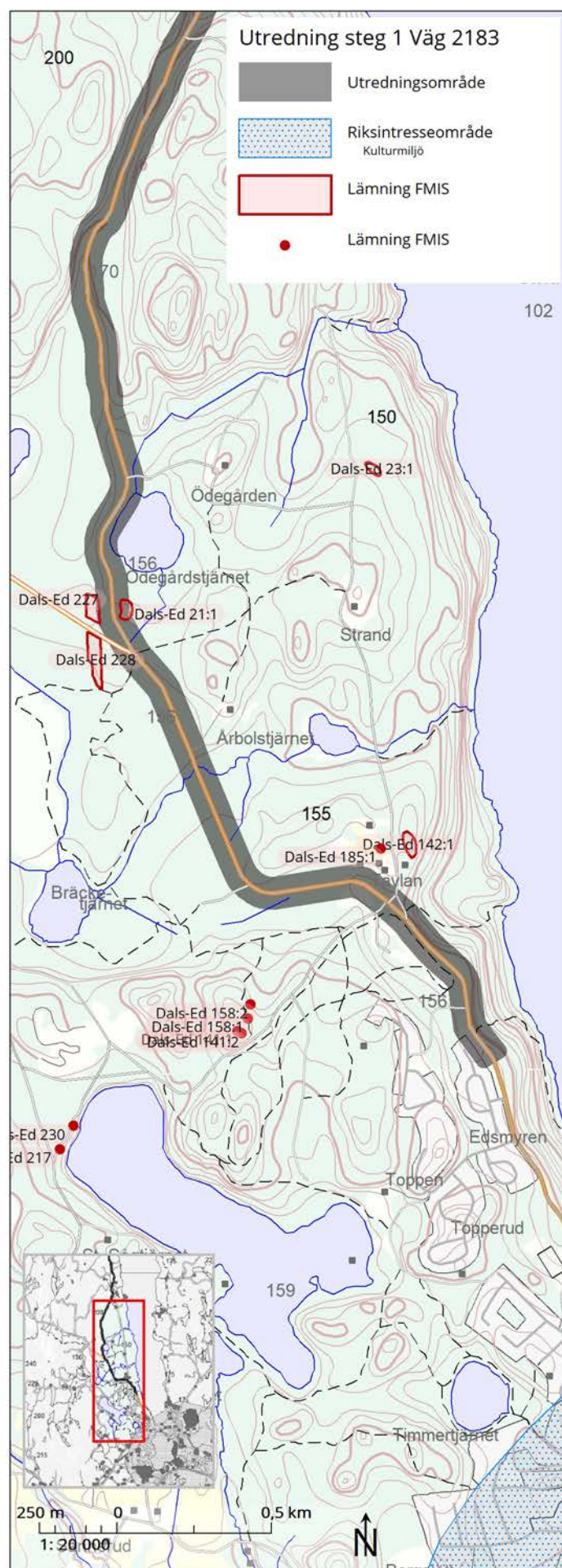

Illustration 5. Detaljkarta över utredningsområdets södra del.

bebyggelse inlagt i Bebyggelseregistret längs väg 2183 samt ett stort antal byggnader i själva Dals-Ed, men dessa ligger utanför utredningsområdet. Det rör sig främst om bostadsbebyggelse tillkommen under 1800- och 1900-tal.

I anslutning till Taxån, vid Stampviken, finns ett par mindre områden upptagna som värdefulla ängs- och hagmarker respektive i Ängs- och betesmarksinventeringen. Dessa ligger utanför utredningsområdet.⁴

Naturgeografi

Stora Le med omgivningarna ingår i riksintresse för naturvården (Original-ID NRO-14-001). Ur beskrivningen:

Stora Le är en oligotrof sprickdalssjö med en rik fiskfauna, vissa glacialmarina relikter och en representativ fågelfauna med bl.a. häckande storlom och fiskgjuse. Längs sjöns östra sida finns naturskogar samt artrika kalktorrängar i branten. Förekomst av medelrika skogskärr.⁵

Inom och i anslutning till utredningsområdet finns ett flertal små områden identifierade i våtmarksinventeringen, lövskogsinventeringen och sumpskogsinventeringen.⁶

Tidigare undersökningar

En arkeologisk utredning utfördes inför anläggandet av en ny kraftledning från Dals-Ed till Nössemark under 2010-2011. Detta utredningsområde korsar och tangerar det aktuella utredningsområdet på några ställen. Inom den del av då aktuellt utredningsområdet som sammanfaller med sträckan Ed-Mäfallingen registrerades en fyndplats för slagen flinta, i övrigt registrerades lämningar från historisk tid. Dessa utgjordes av områden med fossil åkermark, röjningsrösen och husgrunder från historisk tid (Dals-Ed 215, 216, 227 och 228). Enligt rapporten har samtliga av dessa utom ett område kunnat härledas till uppodling under 1800-talets första hälft och mitt. Det enda området (Dals-Ed 227) som inte kunnat beläggas närmare i tiden är det som ligger närmast gravfältet Dals-Ed 21:1. Även om författarna tycker att det är troligast att områdena Dals-Ed 227 och 228 är samtida kan det inte uteslutas att Dals-Ed 227 är äldre. Vidare registrerades tre militära anläggningar (Dals-Ed 214, 218 och 226) samt en kolningsgrop (Dals-Ed 217).⁷

⁴ Länsstyrelsen Webb-GIS

⁵ Länsstyrelsen Webb-GIS, NRO 14001 Stora Le

⁶ Länsstyrelsen Webb-GIS

⁷ Ljunggren & Swedberg 2011

Metod

Kulturgeografisk analys

Utredningsområdets kulturhistoria har analyserats med särskilt fokus på att identifiera lokaler som potentiellt kan rymma tidigare okända lämningar. Analysen har särskilt noterat bebyggelseindikerande namn i kartmaterialet, fornlämningsindikationer samt markanvändningsförändringar. Markanvändning, bebyggelse och ägo gränser samt förändringar mellan och inom bebyggelseenheter och ägo förhållanden har studerats för hela området mellan 1800-talets början och nutid.

Den kulturhistoriska analysen har till stora delar genomförts innan fältarbetet för att underlätta bedömningar av lämningar och landskap i fält. När fältinventeringen avslutats utvärderades resultaten mot förarbetet och utmynnade i en slutgiltig analys.

Inventering

Utredningsområdet har inventerats i syfte att identifiera eventuella kulturhistoriska lämningar, fornlämningar och miljöer. Möjliga/troliga lägen för fornlämningar som ej är synliga ovan mark har identifierats inför en eventuell utredning steg 2. Dessa lägen utgörs samtliga av möjliga områden för stenåldersboplatser.

De områden med fossil åkermark som påträffades har i två fall avgränsats i terrängen. Inom dess två områden finns även huslämningar och andra lämningar som noterats men inte dokumenterats eller registrerats, då de inte ingått i utredningsområdet. Det tredje området med fossil åkermark har inte avgränsats i fält utan med hjälp av häradsekonomska kartan. I detta fall är det enbart den del som ingick i utredningsområdet som blivit föremål för inventering.

Vissa sträckor har enbart inventerats från

Illustration 6. Andreas granskar texten på väghållningsstenen Dals-Ed 147:1. Det visar sig att stenen har flyttats till denna plats relativt nyligen. Foto mot väst.

vägen, till fots eller i bil. Anledningen till detta är att vissa områden delvis var inventerade genom den tidigare utredningen för ny kraftledning, delvis på grund av topografi eller exploateringsgrad. Dessa områden har på kartorna i rapporten markerats med skraffering.

Besiktning

Tidigare registrerade lämningar inom utredningsområdet besiktigades och i den mån deras antikvariska status bedömdes vara oklar har en ny bedömning gjorts. De lämningar som berördes var Dals-Ed 21:1, 24:1, 214, 218, 226, 227

och 228. Vid inventeringen visade det sig att Dals-Ed 147:1 har blivit flyttad och numera är placerad inom utredningsområdet, varför även denna kom att ingå i uppdraget, *illustration 6*.

Dokumentation

Tidigare ej kända samt besiktigade kulturhistoriska lämningar, fornlämningar och miljöer har mätts in med RTK-GPS, beskrivits och fotograferats. Gränsmärken i aktiv gräns har – i den mån de observerats – mätts in med GPS och markerats på karta men ej beskrivits i övrigt.

Resultat

Kulturhistorisk analys

Genom arkivstudier kan övergripande trender i landskapets utveckling märkas. Under medeltiden var uppodlingen av området sannolikt till viss del större än i senare historisk tid. Medeltida hemman som Rävmarken, Strand, Knipan och Årbol tillsammans med två identifierade medeltida ödegårdar, Strands Ödegård respektive Knipans Ödegård.⁸ De sistnämnda ödelades sannolikt under den senmedeltida agrarkrisen. Förutom detta vet vi mycket litet om Stora Les västra strandområde förrän mitten av 1500-talet. Gårdarna var överlag frälsehemman, och relativt små sådana. De flesta av dem led hårt under 1600-talets ofredsår, exempelvis brändes och plundrades Årbol både under Kalmarkriget 1611 och Gyldenlövefejden 1679. Under första halvan

av 1800-talet påbörjas en stark uppodling av området, då nya torp etableras i stor mängd, till exempel Kvarntorpet år 1822⁹ och Bräckelund 1845.¹⁰ Denna uppodling fortsätter under den andra halvan av århundradet, för att kring sekelskiftet 1900 ersättas av relativt snabb avfolkning och igenläggning av ett tidigare tätbeott odlingslandskap.¹¹

Inventering

Inventeringen utfördes under oktober med varierande väderlek men i huvudsak plusgrader och utan nederbörd.

Vid inventering av väg 2183, sträckan Dals-Ed – Mäfallingen, framkom 20 lämningar, *bilaga 1, tabell 1* och *illustration 7-9*. Dessa utgörs av två fornlämningar och 18 övriga kulturhistoriska

⁹ Dals-Eds kyrkoarkiv, 1822-1826, s. 161.

¹⁰ Dals-Eds kyrkoarkiv, 1841-1845, s. 282.

¹¹ Edstraktens Fornminnes- och hembygdsförening 1977:540

⁸ Edstraktens Fornminnes- och hembygdsförening 1977

Fornreg nr L2018:	KUL nr 1827:	Typ	Antikvarisk bedömning	Fastighet
1025	1	Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning	Rävmarken 1:22
1026	2	Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning	Rävmarken 1:22
1027	3	Småindustriområde	Fornlämning	Rävmarken 1:22
1028	4	Fossil åker	Övrig kulturhistorisk lämning	Rävmarken 1:22
1029	5	Fossil åker	Övrig kulturhistorisk lämning	Eds-Strand 3:1/5
1033	6	Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning	Knipan 1:38
1059	7	Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning	Knipan 1:33
1034	9	Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning	Knipan 1:33
1036	10	Fossil åker	Övrig kulturhistorisk lämning	Rävmarken 1:22
1037	11	Stensättning	Fornlämning	Eds-Strand 3:1/1
1038	12	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning	Eds-Strand 3:1/1
1040	13	Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning	Eds-Strand 3:1/5
1042	14	Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning	Jacobsrud 1:16/2
1044	15	Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning	Eds-Strand 3:1/5
1046	16	Brunn/Källa	Övrig kulturhistorisk lämning	Jacobsrud 1:16/2
1047	17	Husgrund, historisk	Övrig kulturhistorisk lämning	Eds-Strand 3:1/5
1048	18	Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning	Knipan 1:3
1049	19	Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning	Knipan 1:3
1051	20	Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning	Eds-Strand 3:1/5
1053	21	Område med militära anläggningar	Övrig kulturhistorisk lämning	Jacobsrud 1:16/2

Tabell 1. Inom utredningen framkomna lämningar.

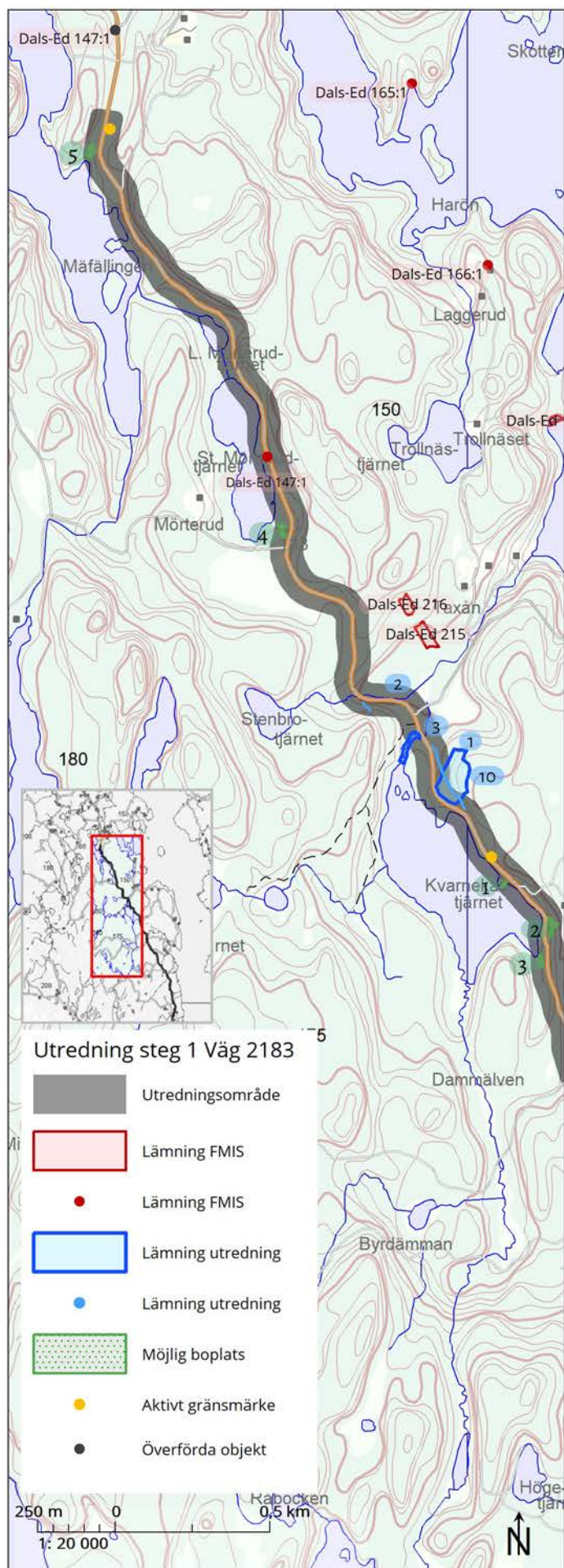

Illustration 7. Redovisning av framkomna lämningar och bedömda lämningar för områdets norra del.

lämningar. Fornlämningarna utgörs av en stensättning samt av ett småindustriområde i övre delen av Kvarnebäcken, bestående av tre dammvallar och två grunder. Möjligen kan en av de två grunderna vara rester efter den vadmalstamp som enligt uppgifter ska ha funnits i vattendraget.¹² De övriga kulturhistoriska lämningarna utgörs av tre områden med fossil åker, elva färdvägar, ett område med militära anläggningar, ett röjningsröse, en brunn/kallkälla och en husgrund. Nio av färdvägarna utgörs av kortare delsträckor av den äldre sträckningen för vägen mellan Ed och Nössemark, där vägsträckningen sammanfaller med utredningsområdet. Lämningarna presenteras från norr till söder.

KUL 1, 2, 6, 7, 9, 14, 18, 19 och 20 Färdväg

Består av nio sektioner som registrerats där vägen ingår i utredningsområdet. Vägen har en tydlig stenfylld vägbank. Vägbanan är 3-4 meter bred. Bedömning: Övrig kulturhistorisk lämning.

KUL 3 Småindustriområde

Består av tre dammvallar och två byggnadsgrunder. Dessa grunder har tolkats som ruiner efter kvarnar, men en av dessa kan också vara rester efter en vadmalstamp. En kvarn kan via kartmaterialet beläggas på platsen år 1843 genom laga skifteskartan, men sannolikt är kvarnplatsen betydligt äldre. Det äldsta belägget för en kvarn i hemmanet Knipan är från 1694¹³ och torpet Qvarnkasen etableras i närheten år 1822 (se KUL 10). På häradsekonomiska kartan finns en ekonomibyggnad nordöst om Nössemarksvägen, vilket kan tyda på att kvarnen flyttats under andra halvan av artonhundratalet.¹⁴ Troligen utgör den nedre av de två ruinerna (KUL 3:1) rester av den vadmalstamp som anlades omkring år 1800.¹⁵ Bedömning: Fornlämning.

12 Edstraktens Fornminnes- och hembygdsförening 1977

13 Edstraktens Fornminnes- och hembygdsförening 1977

14 Lantmäteriet 1897 b

15 Edstraktens Fornminnes- och hembygdsförening 1977

1. Kvarn/vadmalsstamp, *illustration* 8. Stenar upplagda mellan två bäckfåror inom ett cirka 5 x 5 meter stort område, intill 1 meter högt.
2. Kvarn. Stående grundfundament 10 x 5 meter stort och 2 meter högt. Fundamentets placering stämmer väl överens med markering på laga skifteskarta.¹⁶
3. Dammvall byggd av natursten, 6 x 1 meter stor och 1 meter hög.
4. Dammvall av natursten, 8 x 2 meter stor och 3 meter hög.
5. Dammvall av natursten belägen under dagens vattenyta, 5 x 1 meter stor och 0,5 meter hög.

KUL 10 Område med fossil åkermark

Inom ytan finns i öster röjda odlingsytor och hak, och längs bergsidor ligger odlingssten

upplagd inom ett 170 x 120 meter stort område. I sydväst finns mer utspridda rösen och inga tydliga åkerformer. I norr och öster finns odlingssten lagd i strängar, dessa kan vara hägnader. Delvis inom området löper en del av den äldre Nössemarksvägen (KUL 1). Laga skifteskartan från 1843 visar ett stort område markerat med Kvarnetorpet, vissa andra källor använder Qvarnkasen. Torpet kan beläggas i husförhörlängderna till år 1822, då Johannes Svensson och Maria Nilsson med tre barn flyttar in på Qvarnkasen under Knipan.¹⁷ Tre byggnader, hus, källare och fåhus/lada, finns i den östra delen av lämningen, samtliga utanför utredningsområdet. Dess autgörsavenhusgrund med spisorö med enstaka tegelpannor och en del av en kvarnsten, en källare med mur av natursten, och ett fåhus endast markerat med syllstenar och en grop efter vad som troligen varit en gödselstack. Dessa byggnadslämningar är ej registrerade inom ramen för utredningen. Sydväst om väg 2183 finns eventuellt ytterligare

¹⁶ Lantmäteriet 1843

¹⁷ Dals-Eds kyrkoarkiv, 1822-1826, s. 161.

Illustration 8. Byggnadsrest inom småindustriområdet KUL 3. Troligen är detta rester efter den vadmalsstamp som ska ha anlagts i forsén under tidigt 1800-tal. Foto mot norr.

odlingsrösen. Dessa är påverkade av väg och rastplats och svårbedömda. De ingår inte i det registrerade lämningssområdet. Bedömning: Övrig kulturhistorisk lämning.

KUL 4 Område med fossil åkermark

Ytan är endast inventerad inom utredningsområdet, avgränsningen är gjord efter Häradsekonomiska kartan.¹⁸ Tydliga åkerhak och röjningsrösen med en utsträckning om 100 x 90 meter finns inom utredningsområdet. Knipehaget enligt Häradsekonomiska kartan. Torpet och åkermarken finns karterad 1838 och redovisas på laga skifteskarta från 1843.¹⁹ Lägenheten, då under namnet Nya Torpet, kan i husförhörlängderna beläggas tidigast till 1820-tal.²⁰ Bedömning: Övrig kulturhistorisk lämning.

KUL 21 Område med militära anläggningar

Lämningen består av tre delar, område A utgör ändrad beskrivning och avgränsning av tidigare registrerade lämning Dals-Ed 226, område B utgörs av ändrad beskrivning och avgränsning av tidigare Dals-Ed 214 och 218, område C utgör den vid utredningen nyregistrerade delen öster om väg 2183, illustration 11 och 12. Bedömning: Övrig kulturhistorisk lämning.

Område A (tidigare Dals-Ed 226) är cirka 60 x 50 meter stort och utgörs av fem värn, en bunker och ett område med stridsvagnshinder. Värnen är mellan fem och tjugo meter stora och har en höjd mellan en och tre meter. Bunkern är elva gånger fem meter stor och tre meter hög. Stridsvagnshindren står i tre rader inom ett tio gånger åtta meter stort område. Hindren är var för sig mindre än en meter stora och drygt en meter höga.

Område B är cirka 35 x 35 meter stort och utgörs av ett värn (tidigare Dals-Ed 214): tio gånger fem meter stort och en meter högt. Igenfyllt, ingen synlig cement, samt ett område med stridsvagnshinder (tidigare Dals-Ed 218)

18 Lantmäteriet 1897 b

19 Lantmäteriet 1843

20 Dals-Eds kyrkoarkiv, 1822-1826, s. 163.

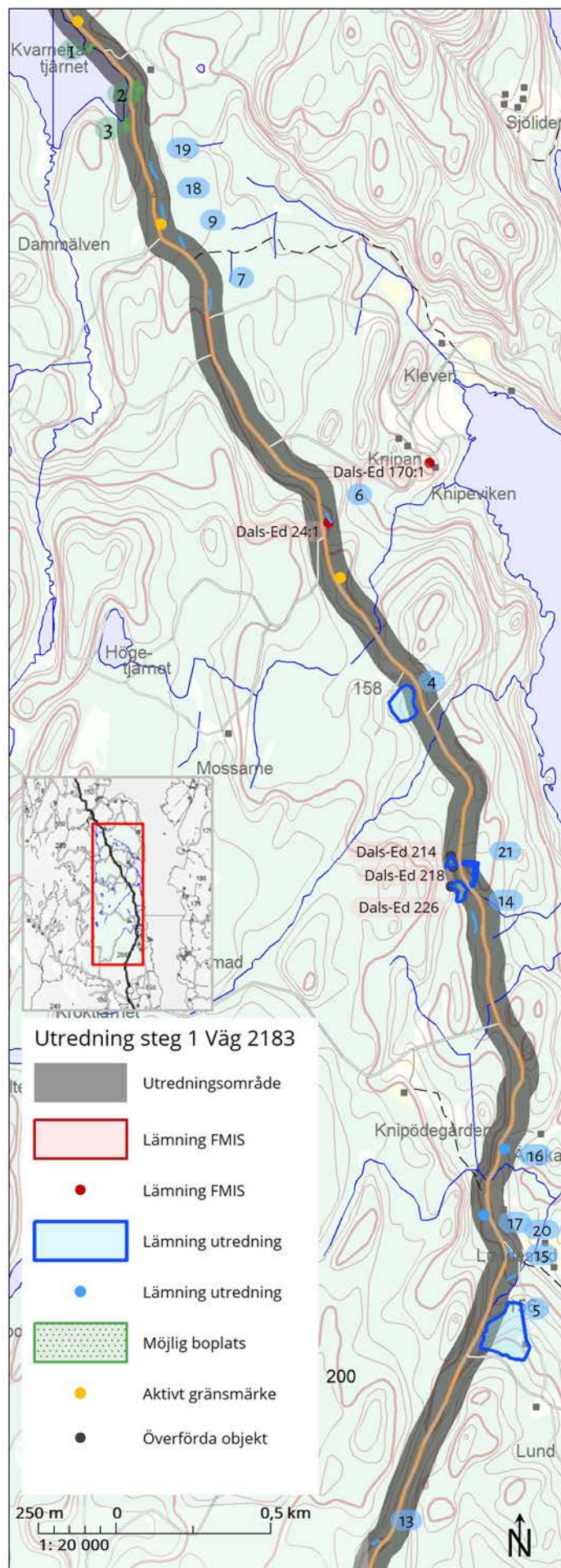

Illustration 9. Redovisning av framkomna lämningar och bedömda lämningar för områdets mellersta del.

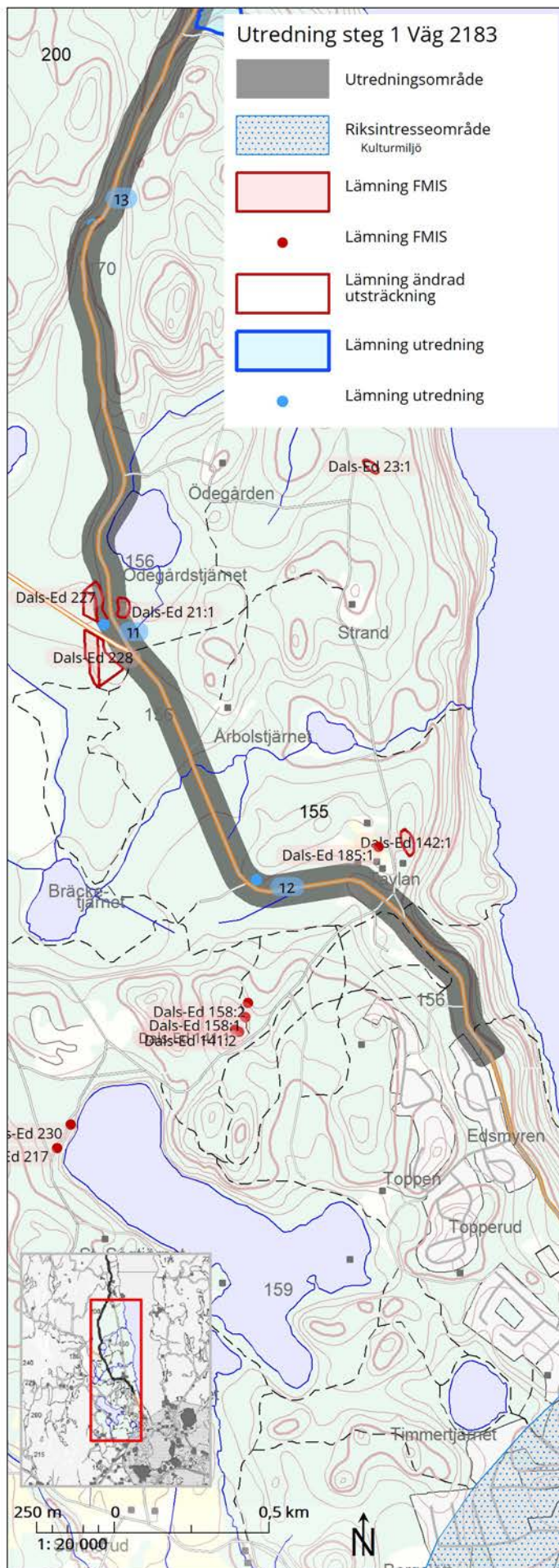

Illustration 10. Redovisning av framkomna lämningar och bedömda lämningar för områdets södra del.

tre-tio gånger åtta meter stort: drygt meterhöga hinder i granit står i tre rader.

Området C är cirka 80 x 50 meter stort i sin största utsträckning och utgörs av ett stridsvagnshinder uppställda i tre rader öster om väg 2183. De är uppställda i L-form från väg 2183 och österut för att sedan vinklas söderut. Hindren är utförda i lokal bergart såväl som granit, vilket möjligen kan indikera skilda konstruktionsfaser. I södra delen av anläggningen finns två värn: mellan tre och tio meter stora och båda en meter höga och igenfyllda med cement. Sydväst om värnen finns en mindre yta med stridsvagnshinder, åtta gånger fem meter stor, som ansluter mot väg 2183 och väster om den område A. I den östra delen av område C är konstruktionen skadad genom att flera av stridsvagnshindren har flyttats ur sin ursprungliga position. Det har nyligen genomförts ett markarbete, troligen nedläggning av kabel. Förmodligen är det i samband med detta som skadan skett.

KUL 16 Brunn/källkälla

En brunn med ett källflöde, 3 x 2 meter stor, 1 meter djup. Hör till Ängkasan enligt Häradsökonomiska kartan.²¹ Bedömning: Övrig kulturhistorisk lämning.

KUL 17 Husgrund, historisk

Husgrund med spisirösa i södra delen, totalt 14 x 4 meter stort och 1 meter högt. Möjligen ett sambyggt fähus och bostadsdel. Husgrunden kan inte kopplas till bebyggelse i kartmaterialet. Möjligen kan en ytterligare arkivsökning ge klarhet i åldern på bebyggelsen. Bedömning: Övrig kulturhistorisk lämning.

KUL 15 Färdväg

Väg röjd från sten, otydlig vägbank, 35 x 2 meter stor. Mindre grusgropar i området. Trolig arbetsväg för grustäkt. Bedömning: Övrig kulturhistorisk lämning.

KUL 5 Område med fossil åkermark

Inom ett 170 x 140 meter stort område finns

²¹ Lantmäteriet 1897 b

Illustration 11. En del av område A inom Kul 21. På bilden ses flera av stridsvärnen i anslutning till stridsvagnshindren. Foto mot sydväst.

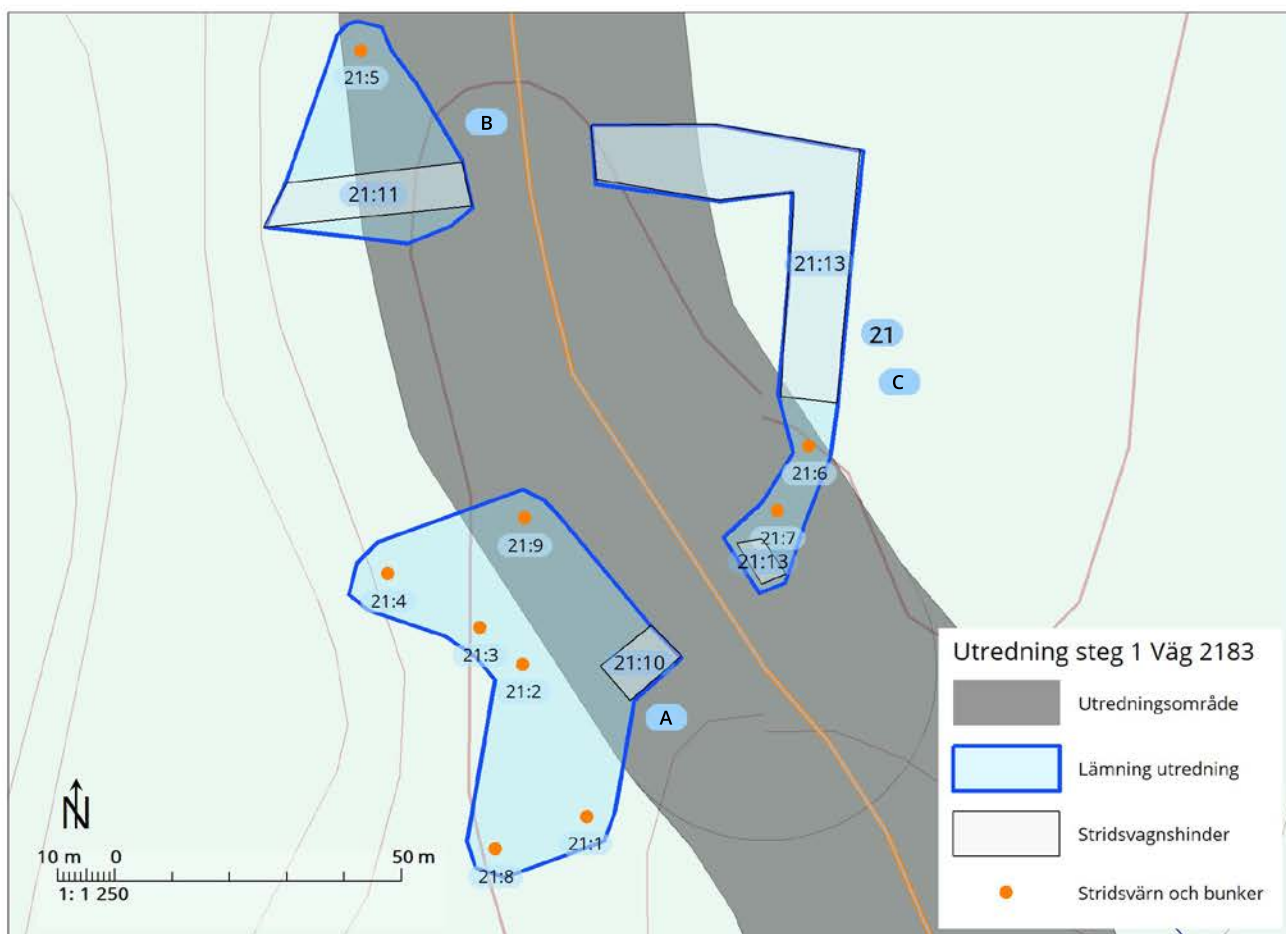

Illustration 12. Karta över KUL 21 med ingående objekt i område A-C.

tydliga åkerhak, omfattande röjningsrösen och minst ett par husgrunder samt brunn. Backstuga under Strand enligt häradsekonomska kartan, ett hus finns markerat på laga skifteskarta från 1855.²² Bedömning: Övrig kulturhistorisk lämning.

KUL 13 Färdväg

Vägen utgörs av en vägbank, 30 x 3 meter stor, som löper längs en bergsida upp mot en våtmark. Lokal sten i vägbanken. Troligen arbetsväg för myrtäkt. Bedömning: Övrig kulturhistorisk lämning.

KUL 11 Stensättning

Stenfyllt stensättning, 8 x 8 meter stor och 0,3 meter hög, med 0,3-0,8 meter stora stenar. Kantkedja av 0,4-0,5 meter stora stenar synlig från norr till syd men otydlig i den västra delen. Stensättningen är belägen cirka 50 meter väster om gravfältet Dals-Ed 21:1 och cirka 10 meter från Dals-Ed 227 (fossil åker med röjningsrösen) *illustration 13*. Bedömning: Fornlämning.

KUL 12 Röjningsröse

Röjningsröse, 15 x 8 meter stort och 0,3 meter högt. Odlingstenen är upplagd i sydsluttning i ett eller två lager, och stenarna är 0,2-0,5 meter stora. Intill odlingsmark på

²² Lantmäteriet 1897 b och 1855

Årbot enligt Häradsekonomska kartan, idag belägen i skog utan synliga åkerelement inom utredningsområdet.²³ Bedömning: Övrig kulturhistorisk lämning.

Besiktning

Inom, eller i direkt anslutning till, utredningsområdet fanns tidigare kända lämningar. Dessa har besiktigats. I en del fall har de fått en annan utsträckning, placering eller bedömning. Det gäller Dals-Ed 21:1, 24:1 147:1, 214, 218 och 226-228, *tabell 2*. Åtgärdsförslag avseende besiktigade lämningar presenteras under Antikvarisk bedömning.

Dals-Ed 21:1, Gravfält

Består av fyra stensättningar. Bedömning: Fornlämning.

Dals-Ed 24:1, Vägmarke

Milsten stående i postament, med inskription från 1750, vid den äldre vägen till Nössemark, *illustration 14*. Bedömning: Fornlämning.

Dals-Ed 147:1, Vägmarke

Väghållningssten i gråsten vid väggkant, nu placerad i cementsockel. Text, till vänster om (nedåtpekande) pil: KNIPAN, till höger om pil: Pil (åt norr) No 122, Råfmarken, BRYNGELSON, 1274 METER. Stenen har flyttats cirka 1500

²³ Lantmäteriet 1897 a

RAÄ nr Dals-Ed	Fornreg nr	Typ efter besiktning	Antikvarisk bedömning	Fastighet
21:1	L1967:8781	Gravfält	Fornlämning	Eds-Strand 3:1/1
24:1	L1967:9374	Vägmarke	Fornlämning	Knipan 1:38
147:1	L1967:9554	Vägmarke	Övrig kulturhistorisk lämning	Rävmarken 1:22
214	L2018:1053	Område med militära anläggningar	Övrig kulturhistorisk lämning	Jakobsrud 1:16/2
218	L2018:1053	Område med militära anläggningar	Övrig kulturhistorisk lämning	Jakobsrud 1:16/2
226	L2018:1053	Område med militära anläggningar	Övrig kulturhistorisk lämning	Jakobsrud 1:16/2
227	L1960:8761	Fossil åker	Möjlig fornlämning	Eds-Strand 3:1/1
228	L1960:8593	Område med fossil åkermark	Övrig kulturhistorisk lämning	Eds-Strand 3:1/1

Tabell 2. Inom utredningen besiktigade och reviderade lämningar.

meter söderut sedan inventeringsanteckningen 1988. Nuvarande position i FMIS stämmer således inte. Eftersom Dals-Ed 147:1 har flyttats bedöms den inte längre vara en fornlämning. Bedömning: Övrig kulturhistorisk lämning.

Dals-Ed 214, Område för militära anläggningar

Då anläggningarna ingående i Dals-Ed 214 (militär anläggning övrig) och 218 (militär anläggning övrig) samt Dals-Ed 226 (stridsvärn) vid inmätning visade sig ha positioner inom 20 meter från varandra har de förts till KUL 21 med ändring av registrering till Område för militära anläggningar, se beskrivning sidan 15. Bedömning: Övrig kulturhistorisk lämning.

Dals-Ed 227, Fossil åker

Inom utredningsområdet och mellan utredningsområdet och den tidigare registrerade Dals-Ed 227 framkom sju röjningsrösen. På grund av detta har områdets utsträckning ändrats i dess östra del och en ny beskrivning gjorts:

Röjningsröseområde, utbredning 130 x 75 meter (N-S), bestående av minst 12 röjningsrösen. Dessa är runda eller ovala och cirka 4-6 meter stora och 0,3-0,5 meter höga. Inom ytan finns inga åkereklement. Inga odlingsytor finns angivna på historiskt kartmaterial i detta område. Lämningens utbredning åt norr och väster är okänd. Bedömning: Möjlig fornlämning.

Dals-Ed 228, Område med fossil åkermark

I området mellan utredningsområdet och den tidigare registrerade Dals-Ed 228 framkom fem röjningsrösen. På grund av detta har områdets utsträckning ändrats i dess östra del och en ny beskrivning gjorts:

Röjningsröseområde, utbredning 170 x 100 meter (N-S), bestående av mer än 15 röjningsrösen. Dessa är 2-4 meter stora, bestående av 0,3-0,7 meter stora stenar. Otydliga åkerhak kan ses i terrängen. Bedömning: Övrig kulturhistorisk lämning.

Det är troligt att dessa lämningar kan kny-

Illustration 13. I bildens centrum syns gravfältet Dals-Ed 21:1. Andreas står på den nyupptäckta stensättningen. Närmast ses en av röjningsrösen inom Dals-Ed 227. Foto mot öster.

tas till torpet Bäckelund/Bräckelund, detta kan beläggas genom husförhörlängder till 1845, då Peter Jonasson och Maria Jakobsdotter flyttar in.²⁴ Åkermarken bör rimligen ha tagits upp samtidigt men kan tidigast beläggas till laga skiftet 1857.²⁵

På häradsekonomiska kartan finns en något annorlunda utformad åkermark markerad på karta, eventuellt finns även ett hus markerat men det är svårt att avgöra.²⁶ Genom kyrkoböck-

24 Dals-Eds kyrkoarkiv 1841-1845. s. 282.

25 Lantmäteriet 1857

26 Lantmäteriet 1897a

erna kan de boende på torpet enbart beläggas under perioden 1845-1861. Observera att inom ytan finns minst en husgrund vilken inte har dokumenterats då den är belägen utanför utredningsområdet.

Fynd

Inga fynd har omhändertagits inom ramen för utredningen.

Schakt, anläggningar och analysresultat

Ingen schaktning har företagits inom ramen för denna utredning. Därmed har heller inga anläggningar framkommit. Inga naturvetenskapliga analyser har utförts.

Illustration 14. Vägmärket Dals-Ed 24:1. Märket har en inskription från 1750 och är placerat precis intill gamla Nössemarksvägen. Den nya vägen syns i bild bakom märket. Foto mot väster.

Antikvarisk bedömning

Troliga lägen för fornlämningar som inte är synliga ovan mark

Inventering och kartstudier har resulterat i att fem områden identifierats som möjliga boplatslägen vilka bör utredas inom en eventuell utredning steg 2, *illustration 15* och *tabell 3*. Samtliga utgörs av möjliga lägen för stenåldersboplatser.

Område 1

Område 1 utgörs av den södra sidan av en udde i Kvarnekastjärnen. Ett område på 25 x 7 meter från väg 2183 i öster och västerut längs strandkanten har markerats. I strandkanten noterades slagen kvarts.

Område 2

Område 2 utgörs av en platå i den södra delen

och en västsluttande slänt i den norra delen, cirka 60 x 30 meter stor. Området avslutas i väster av väg 2183. I ett förhistoriskt perspektiv hade området slutat vid tjärnens vattenyta.

Område 3

Område 3 utgörs av en svagt västsluttande yta belägen intill en vik av Kvarnekastjärnen, cirka 40 x 15 meter stor.

Område 4

Område 4 utgörs av en svagt nordvästsluttande yta belägen intill en vik av Stora Mörtterudstjärnen, cirka 45 x 20 meter stor.

Område 5

Område 5 utgörs av en svagt sydvästsluttande yta belägen intill en vik av Mäfallingen, cirka 50 x 20 meter stor.

Nr	Terräng	Tillgänglighet	Hinder	Omfattning	Fastighet
1	Strandkant, trädbeväxt	Lättillgängligt	-	Väster om väg 2183	Knipan 1:36/1
2	Skog/hyggesmark	Lättillgängligt	-	Öster om väg 2183	Knipan 1:3 och 1:57
3	Strandkant/Skogsmark	Lättillgängligt	-	Väster om väg 2183	Knipan 1:3
4	Öppen/skogsmark	Lättillgängligt	-	Väster om väg 2183	Rävmarken 1:22
5	Öppen/hyggesmark	Lättillgängligt	-	Väster om väg 2183	Rävmarken 1:22

Tabell 3. Möjliga områden för fornlämningar ej synliga ovan mark.

Illustration 15. Utsikt över östra sidan av Kvarnekastjärnen. Fotografen står vid den möjliga boplaten 3 och ser mot möjlig boplat 1. Foto mot nordväst.

Kultur- och fornlämningar inom utredningsområdet

Genom inventeringen framkom 20 lämningar, registrerade i Fornreg, *bilaga 1*. Dessa utgörs av elva färdvägar, tre områden med fossil åker, en brunn/kallkälla, ett röjningsröse, en husgrund historisk, ett småindustriområde samt ett område med militära anläggningar.

Före utredning steg 1 var två lämningar registrerade i FMIS inom utredningsområdet (Dals-Ed 21:1 och 24:1). Dessutom fanns ytterligare fem lämningar med osäker begränsning registrerade vilka angränsade till utredningsområdet (Dals-Ed 214, 218, 226, 227 och 228). Av dessa har samtliga utom Dals-Ed 228 visat sig ha en utbredning inom utredningsområdet. Till det kommer att Dals-Ed 147:1 har flyttats så att den nu är placerad inom utredningsområdet, *tabell 2* och 4.

Sammantaget ger lämningarna inom området en relativt tydlig översikt av områdets historia. Den förhistoriska närvaron representeras av stensättningen (KUL 11) och gravfältet (Dals-Ed 21:1) belägna i samma område. Till dessa gravar borde såväl boplats som aktivitetsytor kunna knytas. Dessa är inte kända idag. Historisk tid representeras främst av det agrara landskapet under 1800-talet. Inom utredningsområdet och i nära anslutning till det finns flera objekt knutna till detta landskap. De utgörs främst av områden med fossil åkermark såsom KUL 4, 5 och 10 samt Dals-Ed 226, 227 och 228 samt de torp/gårdar/backstugor som dessa odlingsmarker har hört till. Även lämning 12, ett röjningsröse, kan räknas till detta landskap. Vägmärkena (Dals-Ed 24:1 och 147:1) och de militära anläggningarna (KUL 21) längs den gamla Nössemarksvägen är andra viktiga markörer från historisk tid.

Värdering av måluppfyllelsen

Med hänsyn till nedan angivna påpekanden har undersökningsplanen genomförts.

Den överenskomna budgeten för fält-

inventering och arkivstudier var i minsta laget. Vid fältinventeringen löstes detta genom att vissa sträckor av, förmodat, mindre intresse enbart inventerades okulärt från vägen. Vissa yttäckande lämningar inventerades inte i sin helhet utan har registrerats med en kombination av inventeringsiakttagelser och kartunderlag. Arkivbudgeten har inte räckt till för att säkert fastslå statusen för Dals-Ed 227 och KUL 17. Det kan konstateras att ytterligare arkivstudier bör kunna förtydliga uppodlings- respektive övergivningsfasen av det agrara landskapet under 1800-talet.

Förslag på åtgärder inför kommande skede

Kulturlandskapet anser att den kommande planeringen bör ta hänsyn till de dokumenterade kulturvärdena längs vägen, enligt 13 § väglagen. Förutom de fornlämningar som registrerats bör särskild vikt läggas vid det kulturlandskap som uttrycks genom den fossila åkermarken som kantar vägen på flera ställen och de vattendrivna anläggningar vid Kvarnebacken, *illustration 16* och 17. Det är rimligt att diskutera frågan om kompensation om intrång måste göras i dessa miljöer, enligt 3 a § väglagen och 16 kap 9 § miljöbalken.

Beroende på vilken utformning vägprojektet ges bör vissa av kulturlämningarna bli föremål för vidare åtgärder under steg 2 av utredningen alternativt genom förundersökning eller undersökning. Generella förslag på åtgärder har beskrivits i *tabell 4*. Utformningen av vägen avgör i vilken grad dessa åtgärder behöver utföras. Vidare bör de möjliga boplatsoområdena som identifierats bli föremål för utredning inom steg 2 om de berörs av vägprojektet.

För fornlämningar gäller att de förutom själva lämningen även omges av ett så kallat fornlämningsområde. Fornlämningsområdet utgörs av ett så stort område på marken (eller sjöbotten) som behövs för att bevara fornlämningen och ge den tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse.

Illustration 16. Inom Västergärdet fanns det ansehlga röjningsröse inom området för fossil åker. Detta är ett av de största som avgränsar odlingsmarken åt väster. I bakgrunden syns väg 2183. foto mot sydväst.

Illustration 17. Nedre dammvallen i Kvarnebäcken, precis ovanför vadmalsstampen. Foto mot sydost.

KUL nr	Fornreg nr	RAÄ nr	Typ	Antikvarisk status	Bevarande-värde	Förslag till fortsatta åtgärder	Motivering
1	L2018:1025		Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning	Lågt	Bevarande önskvärt.	Utredningsresultatet är tillräckligt.
2	L2018:1026		Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning	Lågt	Bevarande önskvärt.	Utredningsresultatet är tillräckligt.
3	L2018:1027		Småindustri-område	Fornlämning	Högt	1 Bevarande 2 Undersökning	Medelhögt vetenskapligt och högt pedagogiskt värde.
4	L2018:1028		Område med fossil åkermark	Övrig kulturhistorisk lämning	Medelhögt	1 Bevarande 2 Utredning steg 2	Området ej inventerat, bör kompletteras i en eventuell utredning steg 2.
5	L2018:1029		Område med fossil åkermark	Övrig kulturhistorisk lämning	Medelhögt – Högt	1 Bevarande 2 Utredning steg 2	Området ej inventerat, bör kompletteras i en eventuell utredning steg 2. Medelhögt vetenskapligt och högt pedagogiskt värde.
6	L2018:1033		Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning	Lågt	Bevarande önskvärt.	Utredningsresultatet är tillräckligt.
7	L2018:1059		Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning	Lågt	Bevarande önskvärt.	Utredningsresultatet är tillräckligt.
9	L2018:1034		Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning	Lågt	Bevarande önskvärt.	Utredningsresultatet är tillräckligt.
10	L2018:1036		Område med fossil åkermark	Övrig kulturhistorisk lämning	Medelhögt – Högt	1 Bevarande 2 Utredning steg 2	Området ej inventerat, bör kompletteras i en eventuell utredning steg 2. Medelhögt vetenskapligt och högt pedagogiskt värde.
11	L2018:1037		Stensättning	Fornlämning	Högt	1 Bevarande 2 Avgränsande utredning steg 2/ Förundersökning	Högt vetenskapligt och pedagogiskt värde
12	L2018:1038		Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning	Lågt	Bevarande önskvärt.	Utredningsresultatet är tillräckligt.
13	L2018:1040		Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning	Lågt	Bevarande önskvärt.	Utredningsresultatet är tillräckligt.
14	L2018:1042		Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning	Lågt	Bevarande önskvärt.	Utredningsresultatet är tillräckligt.
15	L2018:1044		Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning	Lågt	Bevarande önskvärt.	Utredningsresultatet är tillräckligt.
16	L2018:1046		Brunn / kallkälla	Övrig kulturhistorisk lämning	Lågt	Bevarande önskvärt.	Utredningsresultatet är tillräckligt.
17	L2018:1047		Husgrund, historisk	Övrig kulturhistorisk lämning	Medelhögt	1 Bevarande 2 Utredning steg 2	Grundligare arkivsökning kan möjligen fastställa antikvarisk status.
18	L2018:1048		Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning	Lågt	Bevarande önskvärt.	Utredningsresultatet är tillräckligt.
19	L2018:1049		Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning	Lågt	Bevarande önskvärt.	Utredningsresultatet är tillräckligt.

KUL nr	Fornreg nr	RAÄ nr	Typ	Antikvarisk status	Bevarandevärde	Förslag till fortsatta åtgärder	Motivering
20	L2018:1051		Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning	Lågt	Bevarande önskvärt.	Utredningsresultatet är tillräckligt.
21	L2018:1053		Område med militära anläggningar	Övrig kulturhistorisk lämning	Medelhögt	1 Bevarande 2 Återställande	Lågt vetenskapligt och högt pedagogiskt värde.
-	L1960:8761	227	Fossil åker	Möjlig fornlämning	Medelhögt	1 Bevarande 2 Förundersökning Undersökning	Röjningsrösenas tillkomsttid bör fastställas genom undersökning. Medelhögt vetenskapligt och högt pedagogiskt värde.
-	L1960:8693	228	Område med fossil åkermark	Övrig kulturhistorisk lämning	Medelhögt	Berörs ej av planerade åtgärder.	-
-	L1967:9554	147:1	Vägmärke	Övrig kulturhistorisk lämning	Lågt	Bevarande önskvärt.	Utredningsresultatet är tillräckligt.
-	L1967:8781	21:1	Gravfält	Fornlämning	Högt	1 Bevarande 2 Undersökning	Högt vetenskapligt och pedagogiskt värde.
-	L1967:9374	24:1	Vägmärke	Fornlämning	Högt	2 Bevarande 2 Undersökning	Högt vetenskapligt och pedagogiskt värde.

Tabell 4. Samtliga bedömda lämningar med förslag på fortsatta åtgärder.

Fornlämningsområdets storlek avgörs av länsstyrelsen från fall till fall.

Fornlämningar är skyddade enligt 2 kap i kulturmiljölagen (KML) och genom miljöbalkens generella hänsynsregler, där stor vikt läggs vid hänsyn till kulturlämningar och kulturmiljöer. Ansökan om ingrepp i lämningar lämnas till

länsstyrelsen.

Övriga kulturhistoriska lämningar är skyddade genom miljöbalkens generella hänsynsregler.

Gränsmärken i aktuell gräns är skyddade enligt 14 kap 8 § brottsbalken. Ansökan om säkerställande av gränsmärken lämnas till Lantmäteriet.

Källor

Litteratur

Edstraktens Fornminnes- och Hembygdsförening	1977	<i>Boken om Dals Ed. En bygd vid gränsen.</i>
Ljunggren, Anna och Swedberg, Stig	2011	<i>Kraftledning Ed–Nössemark. Arkeologisk utredning och naturvärdesbedömning.</i> Kulturhistoriska rapporter 105, Rio Kulturkooperativ.

Digitala källor

FMIS		Fornsök, besökt 2018-08-17, http://www.fmis.raa.se
Länsstyrelsen, Webb-GIS		Info-kartan, besökt 2018-10-11: http://ext-webbgis.lansstyrelsen.se/Vastragotaland/Infokartan/

Dals-Eds kyrkoarkiv	1822-1826	Husförhörlängder, SE/GLA/13082/A I/6
Dals-Eds kyrkoarkiv	1841-1845	Husförhörlängder, SE/GLA/13082/A I/9

Kartor

Lantmäteriet	1843	LMA Knipan Laga skifte 15-DAJ-40
Lantmäteriet	1857	LMA Strand Laga skifte 15-daj-88
Lantmäteriet	1897 a	Häradsekonomiska kartan Dals-Ed 1890-97 J112-61-25
Lantmäteriet	1897 b	Häradsekonomiska kartan Stamnåra 1890-97 J112-61-20

Bilagor

Bilaga 1. Nyupptäckta lämningar

Bilaga 1. Nyupptäckta lämningar

Fornreg nr	KUL-nr	Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Djup / höjd (m)	Beskrivning	Antikvarisk status
L2018	1823						
1025	1	Färdväg	240	4	-	Gediget uppbyggd vägbank, ca 4 m bred. Nössemarksvägen.	Övrig kulturhistorisk lämning
1026	2	Färdväg	40	4	-	Gediget uppbyggd vägbank, ca 4 m bred. Nössemarksvägen.	Övrig kulturhistorisk lämning
1027	3	Småindustri-område	110	15	-	Inom området finns tre dammvallar och två fundament till kvarn och/eller vadmalstamp. 1) Kvarn/vadmalstamp, stenar upplagda mellan två bäckfåror, ca 5 x 5 m stort område intill 1 m högt. 2) Kvarn, stående grundfundament 10 x 5 m och 2 m högt. 3) Dammvall byggd av natursten 6 x 1 m stor och 1 m hög. 4) Dammvall av natursten 8 x 2 m stor och 3 m hög. Träplank mot sjösidan. 5) Dammvall av natursten under dagens vattenyta, 5 x 1 m stor och 0,5 m hög.	Fornlämning
1028	4	Område med fossil åkermark	100	90	-	Tydliga åkerhak och röjningsrösen. Endast inventerad inom utredningsområdet. Knipehaget enl Häradsekonomska kartan.	Övrig kulturhistorisk lämning
1029	5	Område med fossil åkermark	170	140	-	Tydliga åkerhak, omfattande röjningsrösen och minst ett par husgrunder samt brunn. Backstuga under Strand enligt häradsekonomska kartan.	Övrig kulturhistorisk lämning
1033	6	Färdväg	35	4	-	Gediget uppbyggd vägbank, ca 4 m bred. Nössemarksvägen.	Övrig kulturhistorisk lämning
1059	7	Färdväg	80	4	-	Gediget uppbyggd vägbank, ca 4 m bred. Nössemarksvägen.	Övrig kulturhistorisk lämning
1034	9	Färdväg	45	4	-	Gediget uppbyggd vägbank, ca 4 m bred. Nössemarksvägen.	Övrig kulturhistorisk lämning
1036	10	Fossil åker	170	120	-	Röjda odlingsytor med hak, belägna N om vägen. Längs bergsidor odlingssten. I SV mer utspridda rösen och inga tydliga åkerformer. I N och O odlingssten i strängar, kan vara hägnader. Tre husgrunder (efter hus, källare och fähus/lada) finns i den O delen. Qvarntorpet enl Häradsekonomska kartan.	Övrig kulturhistorisk lämning
1037	11	Stensättning	8	8	0,3	Stensättning med kantkedja. Kedjan synlig från N till S, otydlig i V. Stenar ca 0,4-0,5 m stora. Stenfyllt med 0,3-0,8 m stora stenar.	Fornlämning
1038	12	Röjningsröse	15	8	0,3	Odlingssten upplagd i S-sluttning, 0,2-0,5 m stora i ett eller två lager. Intill odlingsmark på Årbol enl Häradsekonomska kartan.	Övrig kulturhistorisk lämning
1040	13	Färdväg	30	2,5	-	Vägen löper längs bergsida upp mot våtmark. Vägbank av bergfallen sten. Troligen arbetsväg för myrtäkt	Övrig kulturhistorisk lämning
1042	14	Färdväg	80	4	-	Gediget uppbyggd vägbank, ca 4 m bred. Nössemarksvägen.	Övrig kulturhistorisk lämning
1044	15	Färdväg	35	2	-	Väg röjd från sten, otydlig vägbank, ingen hålväg. Mindre grusgröpar i området. Trolig arbetsväg för grustäkt.	Övrig kulturhistorisk lämning
1046	16	Brunn / kallkälla	3	2	0,5	Brunn/grävd källa. Hör till Västgärdet, Ängekas enligt Häradsekonomska kartan.	Övrig kulturhistorisk lämning

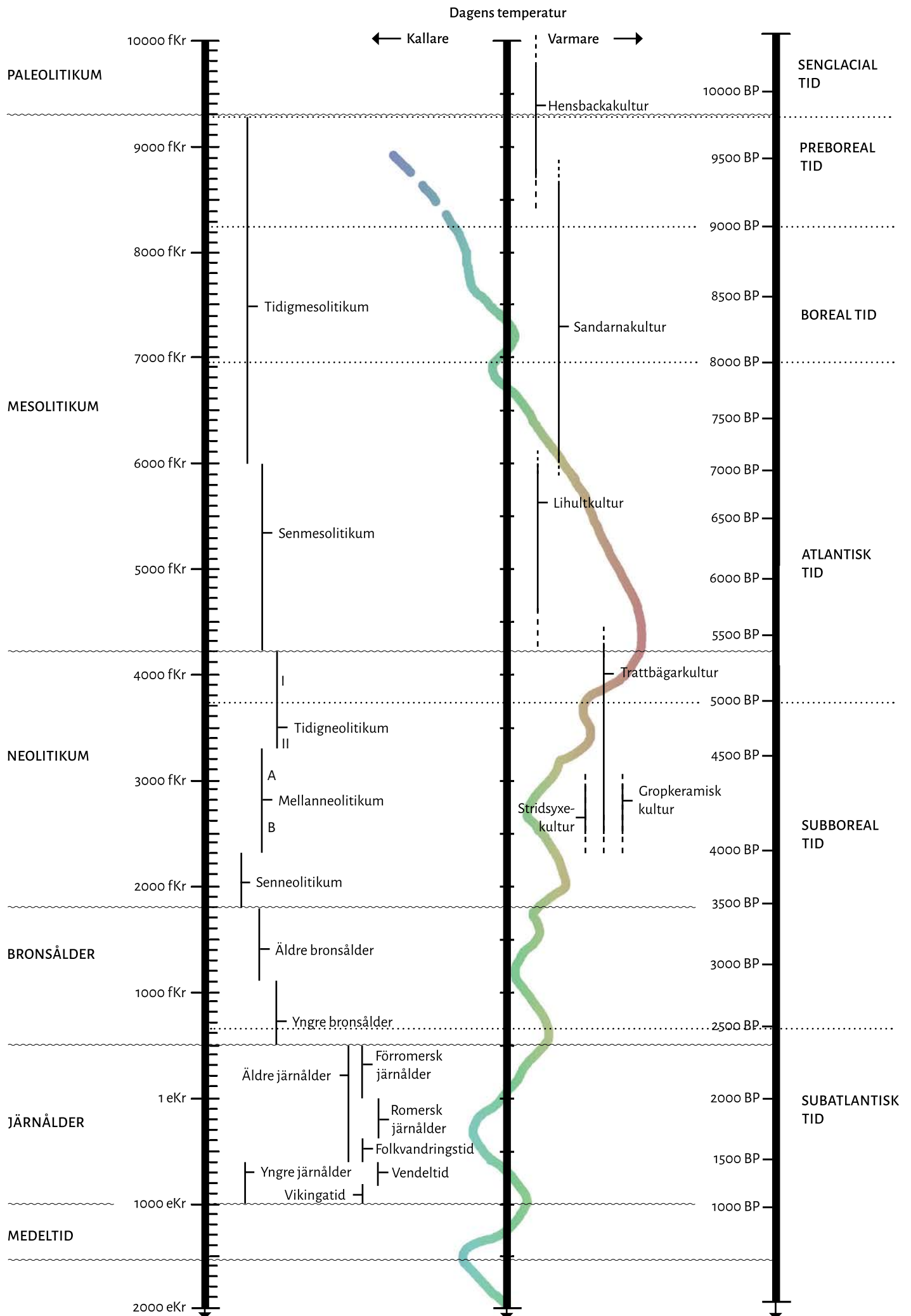
Fornreg nr	KUL-nr	Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Djup / höjd (m)	Beskrivning	Antikvarisk status
1047	17	Husgrund, historisk	14	4	1	Husgrund med spisröse i S delen. Möjligen sambyggd fähus och bostadsdel. Inmätningpunkt vid spisröset.	Övrig kulturhistorisk lämning
1048	18	Färdväg	50	4	-	Gediget uppbyggd vägbank, ca 4 m bred. Nössemarksvägen.	Övrig kulturhistorisk lämning
1049	19	Färdväg	65	4	-	Gediget uppbyggd vägbank, ca 4 m bred. Nössemarksvägen.	Övrig kulturhistorisk lämning
1051	20	Färdväg	35	4	-	Gediget uppbyggd vägbank, ca 4 m bred. Nössemarksvägen.	Övrig kulturhistorisk lämning
1053	21	Område med militära anläggningar	80	50	1	Tre delområden med militära anläggningar. A) Tidigare Dals-Ed 226. Utgörs av flera värn och ett område med stridsvagnshinder. Värn 1) 5 x 5 m och 1,75 m högt, cement och sten, igenfyllt. Värn 2) 10 x 10 m och 3 m högt, cement och sten, stängt. Värn 3) 7 x 6 m och 3 m högt, cement och sten, stängt. Värn 4) 5 x 5 m och 3 m högt, cement, stängt. Bunker 8) 11 x 5 m och 4 m högt. Värn 9) 20 x 8 m och 1 m högt. Stridsvagnshinder 10) 10 x 8 m (NO-SV) och 1 m högt. B) Tidigare Dals-Ed 214 och 218. Utgörs av: Värn 5) 10 x 5 m stort och 1 m högt, igenfyllt, ingen synlig cement. Stridsvagnshinder 11) i tre rader, 30 x 8 m (V-O) och 1 m höga. C) Stridsvagnshinder 12) i tre rader, uppställda i L-form, längd V-O 50 m och N-S 45 m, bredd mellan 8 och 12 m. Hindren utförda i lokal bergart såväl som granit. I S delen av anläggningen finns Värn 6) 10x10m och 1m h, och Värn 7) 3x5m, 1m h, båda igenfyllda.	Övrig kulturhistorisk lämning

Illustration 18. Skada på stridsvagnshinder inom KUL 21, område C. Flera hinder är flyttade efter att markarbeten utförts. Foto mot nordväst.

Illustration 19. Vägbanken är bitvis mycket otydlig men tydlig i detta parti. Vägen ansluter i nordost till gamla Nössemarksvägen. Längs vägen finns ett flertal mindre grusgropar. Foto mot väster.

Väg 2183 delen Dals-Ed – Mäfällingen, Dals-Eds socken och kommun, Västra Götalands län

Arkeologisk utredning steg 1

Den arkeologiska utredningen längs väg 2183 på sträckan mellan Dals-Ed och Mäfällingen visar att vägens historiska landskaps präglas av 1800-talets agrara expansion. Längs vägen finns ett flertal torpmiljöer med odlingsmark och röjningsrösen. Kvarnebäcken är en speciell miljö med rester efter damvallar, kvarnar och en vadmalstamp. Längs vägen finns två vägmärken bevarade, från 1700-talet respektive 1800-talet. Förhistorien är representerad genom ett gravfält och en stensättning. Kulturlandskapet förslår att fem möjliga boplatslägen bör utredas om de berörs av vägplanerna.

Kulturlandskapet